УДК 355.2:340.13(438)«1939»
DOI https://doi.org/10.32782/2307-7778/2026.2.2

Ярослав БОГДАН
здобувач вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027 (Slawko2008@gmail.com)

Yaroslav BOGDAN
Student
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
2 M. Kryvonis Street, Ternopil, Ukraine, 46027 (Slawko2008@gmail.com)

ORCID: https://orcid.org/0009-0004-6965-9863

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ (1939 Р.)

Анотація. Мета статті – *комплексно дослідити нормативно-правові засади організації та проходження військової служби у Другій Речі Посполитій у 1939 р., визначити особливості правового регулювання військового обов'язку, призову, комплектування та мобілізації Війська Польського, з'ясувати роль законодавчих і підзаконних актів у забезпеченні військової готовності держави напередодні Другої світової війни. Особливу увагу приділено нормативним положенням, що визначали правовий статус військовозобов'язаних і військовослужбовців, порядок виконання військового обов'язку та механізми мобілізаційної підготовки.* ***Методологія дослідження.*** *Дослідження здійснено на основі принципів історизму, об'єктивності та системності. Використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації, а також спеціально-історичні методи: історико-генетичний, історико-порівняльний і проблемно-хронологічний. Застосування історико-правового підходу дало змогу розглянути нормативно-правове регулювання військової служби у взаємозв'язку з політичними, військовими та суспільними процесами в Другій Речі Посполитій.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає у комплексному аналізі нормативно-правових засад військової служби у Другій Речі Посполитій станом на 1939 р. Уточнено основні напрями розвитку польського законодавства у сфері військового обов'язку та військової служби, систематизовано ключові нормативні положення щодо призову, проходження військової служби та мобілізації, а також визначено особливості їх функціонування в умовах військово-політичної ситуації 1939 р.* ***Висновки.*** *Нормативно-правова система Другої Речі Посполитої у сфері військової служби до 1939 р. сформувала розгалужений механізм правового забезпечення комплектування та функціонування Збройних сил Польської Республіки. Законодавчі й підзаконні акти регламентували військовий обов'язок громадян, порядок призову та проходження служби, правовий статус військовослужбовців, а також мобілізаційні процедури. У 1939 р. зазначена нормативна база скеровувалася передусім на забезпечення мобілізаційної готовності держави в умовах загострення міжнародної ситуації та безпосередньої військової загрози. Правове регулювання військової служби стало одним із важливих інструментів функціонування польської державної та військової системи напередодні початку Другої світової війни.*

Ключові слова: *Друга Річ Посполита, нормативно-правові засади, військова служба, Військо Польське, 1939 р.*

REGULATORY AND LEGAL PROVISIONS ON MILITARY SERVICE IN THE SECOND POLISH REPUBLIC (1939)

Abstract. The purpose of the article *is to provide a comprehensive examination of the legal and regulatory framework governing the organization and performance of military service in the Second Polish Republic in 1939, to identify the specific features of the legal regulation of military obligations, conscription, the recruitment of the Polish Army, and mobilization, and to clarify the role of legislative and subordinate legal*

acts in ensuring the military readiness of the state on the eve of the Second World War. Particular attention is paid to the legal provisions defining the status of persons liable for military service and military personnel, the procedures for fulfilling military obligations, and the mechanisms of mobilization preparedness. ***Research methodology.*** *The study is based on the principles of historicism, objectivity, and systematic analysis. The research employs general scientific methods of analysis, synthesis, generalization, and systematization, as well as specific historical methods, including the historical-genetic, historical-comparative, and problem-chronological methods. The application of a historical-legal approach makes it possible to examine the legal and regulatory framework of military service in connection with the political, military, and social processes taking place in the Second Polish Republic.* ***Scientific novelty.*** *The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the legal and regulatory framework of military service in the Second Polish Republic as of 1939. The main directions of the development of Polish legislation concerning military obligations and military service are clarified; the key legal provisions regulating conscription, military service, and mobilization are systematized; and the specific features of their implementation in the military and political circumstances of 1939 are identified.* ***Conclusions.*** *By 1939, the legal and regulatory system of the Second Polish Republic in the field of military service had established an extensive mechanism for the legal regulation of the recruitment and functioning of the Armed Forces of the Republic of Poland. Legislative and subordinate legal acts regulated the military obligations of citizens, the procedures for conscription and military service, the legal status of military personnel, as well as mobilization procedures. In 1939, this legal framework was primarily aimed at ensuring the mobilization readiness of the state amid the deterioration of the international situation and the emergence of a direct military threat. The legal regulation of military service became one of the important instruments underpinning the functioning of the Polish state and military systems on the eve of the outbreak of the Second World War.*

Key words: *Second Polish Republic, legal and regulatory framework, military service, Polish Army, 1939.*

Постановка проблеми. Військова служба у Другій Речі Посполитій (далі – ДРП) була одним із ключових інструментів забезпечення обороноздатності держави та функціонування її військово-державного механізму. Після відновлення державності у 1918 р. формування власної системи військового законодавства стало важливим напрямом державного будівництва. Упродовж міжвоєнного періоду сформовано нормативно-правову базу, яка регламентувала військовий обов'язок громадян, порядок призову та проходження військової служби, комплектування Збройних сил, правовий статус військовослужбовців, а також організацію мобілізаційної підготовки.

Особливої актуальності проблема нормативно-правового регулювання військової служби набуває у 1939 р., коли загострення міжнародної ситуації та зростання військової загрози зумовили необхідність приведення польської військової системи у стан підвищеної мобілізаційної готовності. Саме у цей період практичне значення законодавчих і підзаконних актів, що визначали порядок виконання військового обов'язку, призову та мобілізації, набуло особливого значення.

Водночас нормативно-правові засади військової служби у ДРП не завжди розглядалися як цілісна система, у межах якої законодавчі приписи, акти виконавчої влади та військового управління взаємодіяли з практикою комплектування та мобілізаційної підготовки Збройних сил. Це зумовлювало необхідність системного історико-правового аналізу відповідних нормативних актів з урахуванням політичних, військових і суспільних реалій ДРП напередодні Другої світової війни.

Актуальність дослідження визначається також необхідністю глибшого вивчення механізмів функціонування Польської держави у сфері оборони та військового управління. Аналіз законодавства 1939 р. дає змогу не лише встановити зміст правових норм щодо військової служби, а й з'ясувати рівень нормативного забезпечення мобілізаційної готовності держави в умовах безпосередньої військової загрози. У цьому контексті дослідження нормативно-правових засад

військової служби є важливим для розуміння особливостей функціонування державного та військового механізмів ДРП на завершальному етапі її існування.

Мета статті – комплексний історико-правовий аналіз нормативно-правових засад організації та проходження військової служби у ДРП у 1939 р., визначення особливостей законодавчого регулювання військового обов'язку, призову, комплектування та мобілізації Збройних сил, з'ясування ролі законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у забезпеченні обороноздатності та мобілізаційної готовності Польщі напередодні та на початку Другої світової війни.

Історіографія проблеми. Проблематика військового будівництва та нормативно-правового регулювання військової служби у ДРП знайшла відображення у значному масиві польської історичної та військово-історичної літератури. Водночас питання нормативно-правового регулювання військового обов'язку, призову, проходження військової служби та мобілізації саме у 1939 р. потребує окремого комплексного історико-правового дослідження.

Питання військового будівництва Польщі напередодні Другої світової війни досліджував Є. Козловський, приділяючи увагу модернізації та розбудові Збройних сил у 1936–1939 рр. [1]. Завершальний етап існування ДРП та воєнно-політичні передумови її вступу в Другу світову війну розглянуто у працях Т. Юрги [2–4]. Велике значення для розуміння розвитку військової системи ДРП має праця П. Ставецького, у якій простежено основні етапи розвитку польської військової організації до 1939 р. Окремий інтерес становить розділ А. Ржепневського, присвячений Збройним силам в умовах зростання воєнної загрози у 1935–1939 рр. [5]. Значний внесок у дослідження організації та функціонування військового управління зробив Т. Кмєцик, який детально проаналізував діяльність Генерального штабу Збройних сил у 1918–1939 рр., зокрема питання мобілізаційного та воєнного планування [6]. Окремий напрям становлять дослідження практики мобілізації польських військових частин у 1939 р. Зокрема, П. Таргонський проаналізував мобілізацію 1-ї дивізії піхоти Легіонів у серпні 1939 р., звернувши увагу на реалізацію мобілізаційного плану «W» та практичні аспекти комплектування військової частини [7]. В. Ярно досліджував мобілізацію 25-ї дивізії піхоти, що дає змогу простежити співвідношення між нормативно визначеними мобілізаційними процедурами та їх практичною реалізацією [8].

Таким чином, сучасна історіографія містить значний доробок з історії Збройних сил, військового управління, мобілізаційного планування та підготовки ДРП до війни. Водночас переважну частину зазначених досліджень зосереджено на організаційних, військово-стратегічних і оперативних аспектах, тоді як нормативно-правові засади військової служби залишаються недостатньо систематизованими.

Основу **джерельної бази** становлять матеріали «Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej» [9, s. 893–905; 10, s. 1019–1036; 11, s. 375–401; 12, s. 179; 13, s. 582–585; 14, s. 693; 15, s. 686–687; 16, s. 804; 17, s. 751–757; 18, s. 789; 19, s. 893–894; 20, s. 1280–1281; 21, s. 1280; 22, s. 1278–1279].

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон від 23 травня 1924 р. «Про загальний обов'язок військової служби», прийнятий на підставі ст. 44 Конституції, визначав основні правові засади організації та виконання військового обов'язку громадянами ДРП. У його положеннях національне військо характеризувалося як збройна сила держави, покликана забезпечувати незалежність і свободу Польщі та перебувати під опікою народу. Загальна військова служба визначалася як особистий обов'язок кожного громадянина чоловічої статі, що засвідчувало законодавче закріплення принципу загальності військового обов'язку. Його виконання передбачалося шляхом проходження служби у постійному війську, резерві та загальному ополченні. Тривалість служби у постійному війську для більшості військових спеціальностей становила два роки, тоді як для кавалерії та кінної артилерії – два роки і один місяць. Перебування

військовозобов'язаного в резерві тривало до кінця календарного року, в якому він досягав 40-річного віку, а у складі загального ополчення – до кінця календарного року, в якому особа досягала 50 років. Отже, законодавець сформував послідовну систему виконання військового обов'язку, яка охоплювала безпосереднє проходження військової служби та подальше перебування громадянина у резервному й мобілізаційному контингентах [9, s. 893].

Важливим складником правового регулювання було визначення призовного віку. У мирний час він розпочинався з 01 січня календарного року, в якому військовозобов'язаний досягав 21 року, і тривав до кінця року, коли йому виповнювалося 23 роки. Водночас у разі початку війни закон передбачав розширення вікових меж призову: призовний вік мав розпочинатися з 01 січня календарного року, в якому військовозобов'язаний досягав 19 років. Особи, народжені в одному календарному році, об'єднувалися в один річник, що визначався за роком народження. Такий порядок створював нормативні передумови для систематизованого комплектування збройних сил і ведення обліку військовозобов'язаних за віковими категоріями [9, s. 893].

Окремо закон регламентував порядок виконання військового обов'язку особами, які набували польського громадянства. Іноземці, які отримали польське громадянство у межах установленого призовного віку або до його настання, підлягали загальному військовому обов'язку. Особи, які набули польського громадянства після завершення встановленого призовного віку, але до досягнення 39 років, були зобов'язані одноразово з'явитися на призовну комісію. У разі визнання їх придатними до військової служби вони підлягали службі у постійному війську або зарахуванню до загального ополчення. Водночас попередня військова служба, пройдена особою в іншій державі, за умови взаємності визнавалася як служба, пройдена у постійному війську [9, s. 893].

Важливим елементом реалізації зазначених законодавчих положень було визначення системи органів, відповідальних за призов, направлення громадян на військову службу та комплектування Збройних сил. Третій розділ закону розмежовував повноваження цивільних і військових органів у цій сфері, зокрема проведення відповідних процедур та розгляд справ, пов'язаних із призовом, призначенням на військову службу й поповненням армії, належали до компетенції обох груп органів. Цивільними органами визначалися адміністративні органи першої інстанції, які у межах своїх повноважень підпорядковувалися міністру внутрішніх справ [9, s. 894].

Для забезпечення комплектування Збройних сил та управління резервами територія держави поділялася на округи повітових команд поповнення. Межі таких округів могли охоплювати один або декілька повітів. Їх територіальний поділ визначався розпорядженням міністра військових справ, виданим за погодженням із міністром внутрішніх справ. Повітова команда поповнення виступала військовим органом, відповідальним за комплектування Збройних сил та управління резервами на території відповідного округу. У межах своєї компетенції вона підпорядковувалася командуванню корпусного округу, а у вищій інстанції – міністру військових справ. Водночас конкретний обсяг повноважень цивільних адміністративних органів щодо виконання громадянами військового обов'язку та військових органів у сфері комплектування й управління резервами мав визначатися відповідними виконавчими нормативними актами. Законодавець передбачав спеціальний механізм реалізації військового обов'язку громадянами ДРП, які проживали за межами держави. Відповідні функції покладалися на польські консульства або консульські установи, які виконували свої функції за місцем проживання таких громадян; обсяг їхніх повноважень визначався окремим виконавчим розпорядженням [9, s. 894].

Не менш важливими напрямами правового регулювання були організація медичного огляду призовників та визначення їхньої придатності або непридатності до військової служби. Закон установлював дворівневу систему органів, уповноважених приймати відповідні

рішення: у першій інстанції такими органами були призовні комісії, у другій – ревізійні комісії. До складу призовної комісії входили керівник адміністративного органу першої інстанції або призначений воєводою вищий адміністративний службовець, який виконував функції голови комісії; комендант повітової команди поповнення або штабний офіцер, призначений командувачем корпусного округу; військовий лікар, призначений командувачем корпусного округу; лікар, призначений воєводою, а також представник повітового самоврядування. Для міст, які мали власні статути, передбачався особливий порядок формування комісій: замість керівника адміністративного органу першої інстанції до її складу входив президент міста або його заступник, а замість представника повітового сеймику – делегат міської ради. Відсутність представника повітового самоврядування або делегата міської ради не перешкоджала роботі призовної комісії. Під час проведення призову громадян з окремих ґмін мав бути присутній керівник відповідної ґміни або його заступник [9, s. 894].

Закон передбачав і механізм заміщення державних лікарів у разі неможливості їхньої участі в роботі призовної комісії. У таких випадках їх могли замінювати цивільні лікарі, які здійснювали приватну практику. Якщо йшлося про заміну цивільного державного лікаря, відповідного фахівця призначала адміністративна влада, а в разі заміни військового лікаря – військова влада. За виконання цих функцій цивільним лікарям передбачалася щоденна грошова винагорода, а в разі відрядження – добові та відшкодування витрат на проїзд. Розмір винагороди та добових установлювався міністром внутрішніх справ за погодженням із міністрами військових справ та фінансів [9, s. 894].

Поряд із визначенням органів призову та порядку проведення медичного огляду закон детально регламентував підготовчі заходи до призову. На органи ґмінної адміністрації покладався обов'язок щорічно вносити до відповідних реєстрів осіб, на яких поширювався загальний військовий обов'язок і які в поточному році досягали 18-річного віку та проживали на території відповідної ґміни. Особи, які фактично проживали у двох або більше ґмінах, підлягали реєстрації у кожній із них. Для осіб, які не мали місця проживання або місце проживання яких було невідомим, установлювався обов'язок особисто з'явитися до органу ґмінної адміністрації за фактичним місцем перебування та пред'явити документи, що посвідчували особу. У разі зміни місця перебування вони мали невідкладно повідомити про це орган ґмінної адміністрації за новим місцем перебування або проживання. Такий орган здійснював реєстрацію особи та одночасно повідомляв про це орган за попереднім місцем перебування [9, s. 895].

Аналогічний механізм передбачався для громадян Польщі, які в період первинної реєстрації перебували за її межами. Вони мали особисто звернутися до відповідної польської консульської установи з документами, що посвідчували особу. Консульська установа вносила таких громадян до реєстру осіб, зобов'язаних до військової служби і видавала відповідне письмове підтвердження здійснення реєстрації. У разі зміни місця проживання орган ґмінної адміністрації або консульська установа були зобов'язані повідомити відповідний орган за новим місцем проживання особи. Водночас ґмінним органам надавалося право викликати осіб, які підлягали реєстрації, для особистого надання необхідних відомостей [9, s. 895].

Важливу роль у формуванні реєстру відігравали органи реєстрації актів цивільного стану та особи, відповідальні за ведення метричних книг. Вони були зобов'язані щорічно, не пізніше вересня, надсилати відповідним органам ґмінної адміністрації витяги з актів про народження та смерть осіб, які наступного року досягали призовного віку. У разі невиконання або несвоєчасного виконання цього обов'язку адміністративний орган першої інстанції міг розпорядитися про проведення відповідних дій за рахунок винної особи. Особи, які вже перебували у призовному віці або мали його досягти, мали особисто з'явитися впродовж останніх двох місяців перед 01 січня року, в якому мав відбутися призов, до відповідного органу ґмінної адміністрації

або консульської установи та пред'явити документи, що посвідчували їхню особу. На підставі отриманих заяв, метричних витягів, ґмінних реєстрів, інших доступних списків і перевірених відомостей органи ґмінної адміністрації формували списки призовників в абетковому порядку. До них включалися всі призовники, які перебували на території відповідної ґміни [9, s. 895].

Закон передбачав також документування випадків невиконання громадянами обов'язку щодо своєчасної явки для реєстрації. Біля прізвища кожного призовника, який не виконав установленого обов'язку у визначений термін, у примітці вказувалася причина. Серед таких причин закон називав смерть, еміграцію, важку хворобу, позбавлення волі та інші обставини. Отже, підготовчий етап призову ґрунтувався на комплексній системі попередньої реєстрації військовозобов'язаних, перевірки персональних і демографічних даних, взаємодії ґмінних і консульських органів з органами реєстрації цивільного стану та формування на цій основі офіційних списків призовників. Така система забезпечувала державі можливість здійснювати систематичний облік потенційного призовного контингенту й створювала організаційно-правову основу для подальшого проведення призову на військову службу [9, s. 895].

Логічним продовженням зазначеного процесу стало внесення змін і доповнень до закону від 23 травня 1924 р. та їх систематизація в уніфікованій редакції, оприлюдненій 08 березня 1928 р. міністром військових справ ДРП Її видання здійснювалося на підставі розпорядження президента держави від 11 січня 1928 р., яким внесено зміни та доповнення до окремих положень закону 1924 р. Уніфікований текст ураховував зазначені зміни та набував чинності з 01 травня 1928 р. Факт його оприлюднення міністром військових справ Юзефом Пілсудським засвідчував активну участь військового відомства у систематизації та вдосконаленні нормативної бази щодо військового обов'язку. У новій редакції зберігалося положення про національне військо як збройну силу держави, покликану забезпечувати її незалежність і свободу. Водночас визначення загального військового обов'язку набувало більш категоричного характеру. Тобто кожен громадянин чоловічої статі підлягав загальному військовому обов'язку та повинен був виконувати його особисто. Отже, законодавець не лише зберіг принцип загальності військового обов'язку, а й чіткіше акцентував на його персональному характері [10, s. 1019].

У редакції 1928 р. зміст загального військового обов'язку охоплював, зокрема, обов'язок громадянина з'явитися для внесення до призовних списків, обов'язок явки на призов, а також обов'язок проходження військової служби у випадках і строки, визначені законом. Порівняно з попередньою редакцією законодавче визначення військового обов'язку набуло більш системного характеру, оскільки безпосередньо охоплювало не лише проходження служби, а й попередні реєстраційні та призовні процедури. Ця зміна свідчила про подальше посилення нормативної визначеності та адміністративної регламентації військового обов'язку. Якщо попередня редакція акцентувала увагу переважно на формах проходження служби, то редакція 1928 р. чіткіше окреслювала структуру самого військового обов'язку, включаючи військовий облік, явку на призов і проходження служби. У сукупності це засвідчувало подальше вдосконалення мобілізаційно-облікової системи ДРП та посилення державного контролю за виконанням громадянами встановлених законом військових обов'язків [10, s. 1019–1036].

Закон від 09 квітня 1938 р. «Про загальний військовий обов'язок» визначав основні засади організації та суспільного призначення Збройних сил. Відповідно до закону, вони розглядалися як гарант безпеки, суверенних прав, незалежності та свободи держави, а також як інституція військово-патріотичного й громадянського виховання. Збройні сили проголошувалися такими, що перебувають під особливою опікою держави та народу. Закон визначав їхню організаційну структуру, до якої входили сухопутні війська та військово-морський флот [11, s. 375].

Відповідно до положень декретів президента Польщі від 11 жовтня 1938 р. та 16 листопада 1938 р. врегульовано порядок визначення ставлення до військової служби чоловіків, на

яких поширювався загальний військовий обов'язок і які постійно проживали або перебували на територіях, приєднаних до ДРП у 1938 р. Зазначені особи, якщо їхній правовий статус щодо військової служби раніше не був визначений польськими органами влади, зобов'язувалися пройти відповідний огляд. Для цього створювалися спеціальні оглядові комісії, до складу яких входили військові та цивільні представники, зокрема штабний офіцер як голова, представник повітової адміністрації, військовий лікар та інший офіцер. Кількість комісій, порядок і черговість проведення оглядів, а також їхні місце й строки визначав міністр військових справ. Особи, які підлягали огляду, повинні були пред'явити свідоцтво про народження, документ, що посвідчував особу, документи про освіту, професію та наявні військові документи [12, s. 179].

За результатами медичного огляду комісія визначала правовий статус особи щодо військового обов'язку відповідно до категорій, установлених Законом від 09 квітня 1938 р. «Про загальний військовий обов'язок». Особи, визначені законом категорії, могли без медичного огляду бути зараховані до допоміжної військової служби. Рішення оглядових комісій прирівнювалися до рішень призовних комісій і не підлягали оскарженню. Кожному обстеженому видавався документ, що засвідчував його правовий статус щодо загального військового обов'язку [12, s. 179]. Цей нормативний акт забезпечував поширення польської системи військового обліку та призову на території, приєднані до Польщі у 1938 р., шляхом проведення централізованого огляду населення та юридичного визначення його ставлення до військової служби. Водночас установлення єдиного адміністративного порядку та остаточність рішень комісій сприяли швидкій інтеграції цих територій до польської системи військового обов'язку напередодні Другої світової війни.

Важливі зміни до правового регулювання військової служби підофіцерського складу внесені актом, прийнятим на підставі ст. 63 закону та декрету президента Польщі від 09 травня 1936 р. про здійснення верховного керівництва Збройними силами та організацію вищих військових органів у мирний час. Одним із ключових нововведень стало запровадження категорії контрактних підофіцерів, які могли залучатися до дійсної служби з числа підофіцерів резерву, ополчення та професійних підофіцерів у відставці. Їхня служба здійснювалася на підставі відповідного контракту, який одночасно визначав умови проходження служби та матеріальне забезпечення. Окремо врегульовувалося питання залучення професійних підофіцерів у відставці до дійсної служби. Міністр військових справ міг призвати їх за власним бажанням за умови відповідності віковим та медичним вимогам, а також у службовому порядку – у разі збільшення чисельності професійного підофіцерського корпусу або мобілізації. Після призову така особа втрачала право на раніше призначене пенсійне забезпечення й отримувала грошове утримання відповідно до свого військового звання, а період дійсної служби зараховувався до вислуги років для пенсійного забезпечення. Окрім того, професійні підофіцери у відставці могли залучатися до військових навчань до досягнення 56-річного віку. Вид і тривалість таких навчань визначав міністр військових справ, при цьому їх загальна тривалість не могла перевищувати чотирьох тижнів упродовж двох послідовних років [15, s. 686]. Зазначені зміни розширювали можливості щодо використання кадрового та резервного потенціалу підофіцерського складу. Особливого значення це набувало в умовах мобілізації, оскільки законодавство передбачало можливість оперативного залучення до дійсної служби як професійних підофіцерів у відставці, так і підофіцерів резерву та ополчення. Запровадження контрактної форми служби водночас створювало додатковий правовий механізм комплектування Збройних сил поза межами традиційної системи професійної та строкової служби.

На підставі ст. 20 ч. 2 та ст. 23 закону від 30 березня 1939 р. «Про допомоги сім'ям осіб, які проходили дійсну військову службу» визначено порядок його практичного застосування. Нормативний акт уточнював, що посилання на статті закону без додаткового зазначення слід

розуміти як посилання на відповідні його положення, а посилання на параграфи – як положення самого розпорядження. Велике значення мало визначення поняття «дійсна військова служба», проходження якої надавало членам сім'ї військовослужбовця право на отримання державної допомоги [17, s. 751].

Законодавство ДРП передбачало систему соціального забезпечення сімей військовослужбовців, матеріальне становище яких могло погіршитися внаслідок проходження військової служби, мобілізації або участі у війні. Право на отримання допомоги поширювалося на сім'ї військовослужбовців, які проходили різні види дійсної та основної військової служби, зокрема під час мобілізації та війни. До кола осіб, які могли претендувати на допомогу, належали дружина, діти, пасинки й падчерки, батьки, брати і сестри, а також окремі інші родичі військовослужбовця. Водночас право на соціальну допомогу не виникало автоматично, оскільки закон пов'язував його з фактом матеріальної залежності членів сім'ї від доходів військовослужбовця та їхнім матеріальним становищем після його призову. Передбачалися також певні обмеження, зокрема щодо осіб, які вже отримували відстрочку від військової служби як єдині годувальники сім'ї, а також щодо повнолітніх дітей. Для осіб, які продовжували навчання або професійну підготовку, право на допомогу могло зберігатися до завершення навчання, але не довше 24-річного віку [13, s. 582]. Держава сформувала механізм соціальних гарантій для сімей військовослужбовців, спрямований на часткову компенсацію матеріальних наслідків виконання військового обов'язку. Водночас диференціація отримувачів та встановлення умов і обмежень свідчать про прагнення законодавця забезпечити цільовий характер державної допомоги.

Важливим елементом системи соціального забезпечення сімей військовослужбовців було визначення розмірів і порядку виплати відповідних допомог. Із цією метою міністр внутрішніх справ Польщі 13 квітня 1939 р. за погодженням із міністрами закордонних справ, військових справ, фінансів та соціального забезпечення видав Розпорядження «Про визначення норм та строків виплати допомог сім'ям осіб, які проходять дійсну військову службу», прийняте на підставі ст. 15 ч. 2 Закону від 30 березня 1939 р. «Про допомоги сім'ям осіб, які проходять дійсну військову службу» [13, s. 583].

Розпорядження встановлювало диференційовані денні норми допомоги залежно від кількості членів сім'ї, які мали право на її отримання, а також від чисельності населення відповідного населеного пункту. У такий спосіб розмір виплат пристосовувався до відмінностей у вартості утримання в сільській місцевості, малих, середніх і великих містах. Окремі підвищені норми передбачалися для сімей, які проживали на території Вільного міста Данциг. Спеціальні правила також застосовувалися до окремих територій, зокрема Верхньосілезької частини Сілезького воєводства, окремих повітів та для міста Ґдині [14, s. 693].

Виплата допомоги здійснювалася після її призначення, як правило, за минулий період, із двотижневою періодичністю. Зазначене розпорядження конкретизувало положення закону від 30 березня 1939 р., установлюючи практичний механізм реалізації соціальних гарантій для сімей військовослужбовців. Диференціація розміру виплат за кількістю утриманців і місцем проживання свідчить про прагнення польської держави врахувати фактичні соціально-економічні умови забезпечення сімей осіб, які проходили військову службу напередодні Другої світової війни [14, s. 693].

Розмір денної допомоги залежав від кількості членів сім'ї, які мали право на її отримання, а також від чисельності населення населеного пункту. Для сільської місцевості, поселень і міст із населенням до 5 тис осіб (категорія I) допомога становила 60 ґрошів (далі – ґр.) для однієї особи, 70 ґр. для двох осіб та 90 ґр. для трьох і більше осіб. У поселеннях і містах із населенням від 5 до 25 тис осіб (категорія II) відповідні виплати становили 70, 85 і 110 ґр. У населених

пунктах із населенням понад 25 тис осіб (категорія III) розмір допомоги становив відповідно 80, 100 і 130 ґр. на один день [14, s. 693].

Розпорядження міністра військових справ від 27 квітня 1939 р., видане за погодженням із міністрами юстиції та фінансів, внесло зміни до порядку виконання закону від 02 квітня 1925 р. щодо відрахувань із грошового утримання та пенсійного забезпечення військовослужбовців і державних службовців військової адміністрації. Зміни стосувалися насамперед документального оформлення судового стягнення коштів із грошового забезпечення та пенсійних виплат. Циркуляр скеровано на уточнення порядку документального підтвердження законності відрахувань із грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців і вдосконалення механізму виконання судових рішень щодо осіб військової служби та забезпечувало уніфікацію відповідних адміністративних процедур [16, s. 804].

Розпорядження міністра внутрішніх справ від 17 травня 1939 р., видане за погодженням із міністрами закордонних справ, військових справ, фінансів та соціального забезпечення, внесло зміни до порядку визначення розмірів допомоги сім'ям осіб, які проходили дійсну військову службу. Основною зміною стало подальше диференціювання розміру допомоги залежно від чисельності населення населеного пункту. Для міст із населенням від 25 до 50 тис. осіб уточнено застосування норм III категорії, тоді як для населених пунктів із населенням понад 50 тис. осіб запроваджувалася IV категорія. Для IV категорії денна допомога становила 110 ґр., якщо право на неї мала одна особа, 130 ґр. – якщо дві особи та 150 ґр. – якщо три і більше осіб. Водночас із переліку територій, щодо яких застосовувалися спеціальні норми допомоги, вилучено місто Гдиню [18, s. 789]. Аналізоване розпорядження вдосконалювало систему соціального забезпечення сімей військовослужбовців шляхом запровадження додаткової категорії населених пунктів і підвищення розміру виплат для сімей, які проживали у великих містах. Це свідчило про прагнення Польщі враховувати відмінності у вартості життя та забезпечувати більш диференційований підхід до матеріальної підтримки сімей військовослужбовців напередодні Другої світової війни.

Законом від 23 червня 1939 р. відновлено чинність положень від 11 травня 1920 р. щодо визнання прізвищ, прийнятих особами під час проходження військової служби. Водночас законодавець установив певні зміни до порядку його застосування. Зокрема, право звертатися з клопотанням про зміну або офіційне визнання прийнятого під час військової служби прізвища надавалося лише особам, які набували таке прізвище до 30 червня 1922 р. Надання дозволу на зміну або визнання прізвища належало до компетенції міністра внутрішніх справ за погодженням із міністром військових справ. Виконання закону покладалося на міністрів внутрішніх і військових справ, що забезпечувало взаємодію цивільної та військової адміністрації у реалізації відповідних положень. Закон набував чинності зі дня його опублікування та мав тимчасовий характер: його дія встановлювалася до 31 грудня 1940 р. [19, s. 893–894]. Нормативне регулювання передбачало чітку адміністративну процедуру легалізації прізвищ, прийнятих під час військової служби, визначало момент виникнення права на їх використання та встановлювало конкретний термін дії відповідного правового механізму.

Розпорядження міністра внутрішніх справ від 02 вересня 1939 р. внесло зміни до порядку надання допомог сім'ям осіб, які проходили дійсну військову службу. Основною метою документа було пристосування механізму соціального забезпечення до умов мобілізації та війни. Передбачалося спрощення процедури підтвердження права на допомогу: у цей період виплати могли здійснюватися органами управління ґмін на підставі підтвердження факту вибуття військовослужбовця на дійсну службу. Розпорядження забезпечувало безперервність матеріальної підтримки сімей мобілізованих та набрало чинності зі дня його опублікування [21, s. 1280].

Після оголошення мобілізації та в умовах війни законодавство передбачало право на грошову допомогу для членів сімей військовослужбовців, які проходили дійсну, основну або добровільну військову службу. Основною передумовою для призначення допомоги було те, що військовослужбовець був джерелом матеріального утримання сім'ї, а його призов призводив до втрати або істотного зменшення засобів до існування. До членів сім'ї, які могли претендувати на допомогу, належали дружина, діти, пасинки та падчерки, батьки, брати і сестри, а також окремі інші родичі, визначені законодавством. Право на допомогу залежало від громадянства та місця проживання, а також від фактичної матеріальної залежності від військовослужбовця. Для дітей та інших неповнолітніх або молодих членів сім'ї установлювалися вікові обмеження. Після досягнення 18 років допомога могла продовжуватися за умови навчання, але не довше до досягнення 24-річного віку [13, s. 582].

Для населених пунктів до 5 тис жителів (категорія I) допомога становила відповідно 0,60, 0,90, 1,05 та 1,20 злотого (далі – зл.) для сімей з однією, двома, трьома та чотирма і більше особами. У населених пунктах із чисельністю населення від 5 до 25 тис осіб (категорія II) відповідні виплати становили 1, 1,50, 1,75 та 2,00 зл. Для населених пунктів із населенням від 25 до 50 тис осіб (категорія III) вони становили 1,10, 1,65, 1,95 та 2,25 зл., а для населених пунктів із населенням понад 50 тис осіб (категорія IV) – 1,30, 2,60, 2,95 та 3,30 зл. відповідно. Найвищі норми встановлювалися для Варшави, Лодзя, Ґдині та Катовіце (категорія V) – 1,60, 3,20, 3,60 та 4,00 зл. [20, s. 1280–1281].

Для сімей військовослужбовців, які проживали на території Вільного міста Данцига, після оголошення мобілізації в умовах війни встановлювалися окремі норми денної допомоги. Їхній розмір залежав від кількості осіб, які мали право на допомогу, та чисельності населення населеного пункту. У населених пунктах із населенням до 5 тис осіб (категорія A) допомога становила 1,30 гульдена (далі – гулд.) для однієї особи, 2,60 гулд. для двох, 2,95 гулд. для трьох та 3,25 гулд. для чотирьох і більше осіб. У населених пунктах із населенням понад 5 тис осіб (категорія B) відповідні виплати становили 1,60, 3,20, 3,60 та 4,00 гулд. [20, s. 1280–1281].

Законодавство визначало чіткий порядок виникнення, зміни та припинення права сім'ї військовослужбовця на отримання допомоги. Право на неї виникало з часу призову військовослужбовця на дійсну військову службу або з виникненням відповідних обставин, якщо вони з'явилися вже після призову. У разі зміни матеріальних чи інших умов, від яких залежав розмір допомоги, її сума відповідно переглядалася. Так, для сімей військовослужбовців, які зникли безвісти під час бойових дій, загинули або померли під час служби, а також утратили щонайменше 30% працездатності внаслідок проходження військової служби, передбачалося продовження виплати допомоги до призначення спеціального забезпечення. Водночас для окремих випадків установлювався максимальний термін її отримання – шість місяців [13, s. 583].

Право на допомогу припинялося після звільнення військовослужбовця з дійсної військової служби, смерті отримувача, припинення обставин, які були підставою для її призначення, умисного потрапляння військовослужбовця в полон, незаконного виїзду отримувача за межі ДРП, а також у разі окремих судових вироків щодо військовослужбовця або члена його сім'ї. Окремо законодавство передбачало відповідальність за зловживання правом на допомогу. Особи, які навмисно подавали неправдиві відомості або приховували обставини, що спричиняли припинення чи зменшення виплат, могли бути позбавлені права на допомогу [13, s. 583].

Право на допомогу оформлювалося за місцем проживання отримувача, а для осіб, які перебували за кордоном, – через польські консульські установи. Звернутися по допомогу могли уповноважена особа, її законний представник або військовослужбовець. При цьому встановлювався місячний термін для подання заяви за винятком випадків непереборної сили. Допомоги фінансувалися з державного бюджету, а їхній розмір залежав від кількості членів сім'ї та

місця проживання. Виплати могли тимчасово припинятися у разі самовільної відсутності військовослужбовця, його ув'язнення або позбавлення волі отримувача. Неправомірно отримані кошти підлягали поверненню з відсотками. Рішення щодо призначення допомоги приймали органи місцевого самоврядування та польські консульські установи за кордоном. Закон також передбачав відповідальність посадових осіб і органів місцевого самоврядування за неправомірне призначення виплат та заподіяння збитків державному бюджету [13, s. 584].

Декрет президента Польщі від 03 вересня 1939 р. встановлював спеціальні гарантії житлових прав осіб, призваних на тривалі військові навчання, дійсну військову службу або мобілізованих з огляду на потреби оборони держави. У разі істотного зменшення прибутків через призов військовослужбовець отримував право розірвати договір найму житла з дотриманням місячного терміну попередження. Водночас виселення таких осіб із займаного житла заборонялося, а вже розпочаті процедури виселення підлягали призупиненню. Виконання декрету покладалося на міністрів юстиції та внутрішніх справ. Документ набував чинності зі дня опублікування та діяв до визначеного Радою Міністрів часу [22, s. 1278–1279].

Висновки. У Другій Речі Посполитій на 1939 р. сформувалася комплексна система нормативно-правового регулювання військової служби. Її основу становив принцип загального військового обов'язку, який визначав порядок призову, проходження військової служби, військових навчань і мобілізації. Законодавчі та підзаконні акти забезпечували не лише організацію і комплектування Збройних сил, а й регулювали правовий статус військовослужбовців та соціальний захист їхніх сімей. В умовах загострення міжнародної ситуації 1939 р. нормативне регулювання набуло виразної мобілізаційної скерованості та оперативно адаптувалося до умов воєнного часу. Нормативно-правова система у сфері військової служби була важливим інструментом забезпечення обороноздатності держави, поєднуючи механізми військового комплектування, мобілізації та соціально-правових гарантій військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Література

1. Kozłowski E. Wojsko Polskie 1936–1939. Warszawa, 1974. 382 s.
2. Jurga T., Maśnik-Jurga Z. Regularne jednostki Wojska Polskiego w 1939 r.: organizacja, działania bojowe, uzbrojenie, metryki związków operacyjnych, dywizji i brygad. Warszawa, 1975. 343, [1] s.: il., mapy.
3. Jurga T. U kresu II Rzeczypospolitej. Warszawa: Książka i Wiedza, 1985. 960 s.
4. Jurga T. Obrona Polski 1939. Warszawa: PAX, 1990. 866, [1] s., [120] s. tabl.
5. Stawecki P. Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939. Warszawa, 1990. 958 s.
6. Kmiecik T. Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego w latach 1918–1939. Słupsk, 2005. 323 s.
7. Targoński P. Mobilizacja alarmowa 1 Dywizji Piechoty Legionów w sierpniu 1939 roku. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica*. 2021. Nr 109. S. 129–159.
8. Jarno W. Mobilizacja 25 Dywizji Piechoty w sierpniu 1939 roku. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica*. 2022. Nr 111. S. 255–290.
9. Ustawa z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1924. Nr 61. Poz. 609. S. 893–905.
10. Obwieszczenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 8 marca 1928 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1924. Nr 46. Poz. 456, 457 i 458. S. 1019–1036.
11. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1938. Nr 25. Poz. 220. S. 375–401.
12. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lutego 1939 r. Poz. 81 i 82 o ustaleniu stosunku do służby wojskowej osób zamieszkałych na ziemiach odzyskanych. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 14. Poz. 81 i 82. S. 179.

13. Ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o zasiłkach dla rodzin osób odbywających czynną służbę wojskową. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 29. Poz. 195 i 196. S. 582–585.

14. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 kwietnia 1939 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 35. Poz. 226. S. 693.

15. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 kwietnia 1939 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. o służbie wojskowej podoficerów i szeregowców. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 35. Poz. 220 i 221. S. 686–687.

16. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 27 kwietnia 1939 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 47. Poz. 299, 300 i 301. S. 804.

17. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 kwietnia 1939 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 41. Poz. 274 i 275. S. 751–757.

18. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 maja 1939 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Zagranicznych, Spraw Wojskowych, Skarbu oraz Opieki Społecznej w sprawie zmiany rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 kwietnia 1939 r., wydanego w porozumieniu z Ministrami: Spraw Zagranicznych, Spraw Wojskowych, Skarbu oraz Opieki Społecznej w sprawie określenia norm oraz terminów wypłaty zasiłków dla rodzin osób odbywających czynną służbę wojskową. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 41. Poz. 295. S. 789.

19. Ustawa z dnia 23 czerwca 1939 r. o przywróceniu mocy obowiązującej ustawy w przedmiocie uznania nazwisk podczas służby wojskowej. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 57. Poz. 368 i 369. S. 893–894.

20. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 września 1939 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 89. Poz. 574, 575, 576 i 577. S. 1280–1281.

21. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 września 1939 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 89. Poz. 574, 575, 576 i 577. S. 1280.

22. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 września 1939 r. o rozwiązywaniu umów najmu i eksmisji z mieszkań osób powołanych do służby wojskowej. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 września 1939 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1939. Nr 89. Poz. 570, 571 i 572. S. 1278–1279.

References

1. Kozłowski, E. (1974). Wojsko Polskie 1936–1939 [The Polish Army, 1936–1939]. Warszawa, 382 s. [in Polich].

2. Jurga, T., Maśnik-Jurga, Z. (1975). Regularne jednostki Wojska Polskiego w 1939 r.: organizacja, działania bojowe, uzbrojenie, metryki związków operacyjnych, dywizji i brygad [Regular Units of the Polish Army in 1939: Organization, Combat Operations, Armament, and Service Records of Operational Formations, Divisions, and Brigades]. Warszawa, 343, [1] s.: il., mapy. [in Polich].

3. Jurga, T. (1985). U kresu II Rzeczypospolitej [At the End of the Second Polish Republic]. Warszawa: Książka i Wiedza, 960 s. [in Polich].

4. Jurga, T. (1990). Obrona Polski 1939 [The Defence of Poland in 1939]. Warszawa: PAX, 866, [1] s., [120] s. tabl. [in Polich].

5. Stawecki, P. (1990). Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939 [An Outline of the History of the Polish Military, 1864–1939]. Warszawa, 958 s. [in Polich].

6. Kmiecik, T. (2005). Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego w latach 1918–1939 [The General Staff of the Polish Army, 1918–1939]. Słupsk, 323 s. [in Polich].

7. Targoński, P. (2021). Mobilizacja alarmowa 1 Dywizji Piechoty Legionów w sierpniu 1939 roku [The Alert Mobilization of the 1st Legions Infantry Division in August 1939]. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica*, 109, 129–159. [in Polich].

8. Jarno, W. (2022). Mobilizacja 25 Dywizji Piechoty w sierpniu 1939 roku [The Mobilization of the 25th Infantry Division in August 1939]. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica,* 111, 255–290. [in Polich].

9. Ustawa z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej (1924). [Act of 23 May 1924 on Universal Military Service]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* Nr. 61, Poz. 609, S. 893–905. [in Polich].

10. Obwieszczenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 8 marca 1928 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej (1924). [Announcement of the Minister of Military Affairs of 8 March 1928 on the Publication of the Consolidated Text of the Act of 23 May 1924 on Universal Military Service]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 46, Poz. 456, 457 i 458, S. 1019–1036. [in Polich].

11. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (1938). [Act of 9 April 1938 on Universal Military Obligation]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 25, Poz. 220, S. 375–401. [in Polich].

12. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lutego 1939 r. Poz. 81 i 82 o ustaleniu stosunku do służby wojskowej osób, zamieszkałych na ziemiach odzyskanych (1939) [Regulation of the Council of Ministers of 11 February 1939, Items 81 and 82, on Determining the Military Service Status of Persons Residing in the Recovered Territories]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 14, Poz. 81 i 82, S. 179. [in Polich].

13. Ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o zasiłkach dla rodzin osób, odbywających czynną służbę wojskową (1939). [Act of 30 March 1939 on Allowances for the Families of Persons Performing Active Military Service]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 29, Poz. 195 i 196, S. 582–585. [in Polich].

14. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 kwietnia 1939 r. (1939). [Regulation of the Minister of the Interior of 13 April 1939]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 35, Poz. 226, S. 693. [in Polich].

15. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 kwietnia 1939 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnía 7 października 1932 h. o służbie wojskowej podoficerów i szeregowców (1939). [Decree of the President of the Republic of Poland of 14 April 1939 Amending the Regulation of the President of the Republic of Poland of 7 October 1932 on the Military Service of Non-Commissioned Officers and Enlisted Personnel]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 35, Poz. 220 i 221, S. 686–687. [in Polich].

16. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 27 kwietnia 1939 r. (1939). [Regulation of the Minister of Military Affairs of 27 April 1939]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 47, Poz. 299, 300 i 301, S. 804. [in Polich].

17. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 kwietnia 1939 r. (1939). [Regulation of the Minister of the Interior of 29 April 1939]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 41, Poz. 274 i 275, S. 751–757. [in Polich].

18. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 maja 1939 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Zagranicznych, Spraw Wojskowych, Skarbu oraz Opieki Społecznej w sprawie zmiany rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 kwietnia 1939 r., wydanego w porozumieniu z Ministrami: Spraw Zagranicznych, Spraw Wojskowych, Skarbu oraz Opieki Społecznej w sprawie określenia norm oraz terminów wypłaty zasiłków dla rodzin osób odbywających czynną służbę wojskową (1939). [Regulation of the Minister of the Interior of 17 May 1939, issued in consultation with the Ministers of Foreign Affairs, Military Affairs, the Treasury, and Social Welfare, amending the Regulation of the Minister of the Interior of 13 April 1939, issued in consultation with the Ministers of Foreign Affairs, Military Affairs, the Treasury, and Social Welfare, concerning the determination of the rates and payment dates of allowances for the families of persons performing active military service]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 41, Poz. 295, S. 789. [in Polich].

19. Ustawa z dnia 23 czerwca 1939 r. przywróceniu mocy obowiązującej ustawy w przedmiccie uznania nazwisk, podczas służby wojskowej (1939). [Act of 23 June 1939 on the Restoration of the Force of Law of the Act Concerning the Recognition of Surnames Adopted During Military Service]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 57, Poz. 368 i 369, S. 893–894. [in Polich].

20. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 września 1939 r. (1939). [Regulation of the Minister of the Interior of 2 September 1939]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 89, Poz. 574, 575, 576 i 577, S. 1280–1281. [in Polich].

21. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 września 1939 r. (1939). [Regulation of the Minister of the Interior of 2 September 1939]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 89, Poz. 574, 575, 576 i 577, S. 1280. [in Polich].

22. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 września 1939 h. o rozwiązywaniu umów najmu i eksmisji z mieszkań osób, powołanych do służby wojskowej. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 września 1939 r. (1939). [Decree of the President of the Republic of Poland of 3 September 1939 on the Termination of Tenancy Agreements and the Eviction from Dwellings of Persons Called Up for Military Service. Regulation of the Minister of the Interior of 2 September 1939]. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,* Nr. 89, Poz. 570, 571 i 572, S. 1278–1279. [in Polich].

Дата першого надходження статті до видання: 28.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)